

Sygn. akt I CSK 634/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 czerwca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)
SSN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)
SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z powództwa T.F. spółce z o.o. z siedzibą w [...] przeciwko G.A.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 23 czerwca 2017 r.,
skargi kasacyjnej pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 23 maja 2016 r., sygn. akt I ACa .../15,

uchyla zaskarżony wyrok w pkt 1a w części nakazującej pozwanej zapłatę kwoty 57367,32 zł (pięćdziesiąt siedem tysięcy trzysta sześćdziesiąt siedem złotych trzydzieści dwa grosze) z ustawowymi odsetkami od dnia 16 listopada 2013 r. do dnia zapłaty, 1b, 1c, 2, 3 i 4 i przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu w [...] w tym zakresie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

T.F. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w [...] wniosła o zasądzenie od G. A., nakazem zapłaty w postępowaniu nakazowym, kwoty 172 101,96 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 16 listopada 2013 r. do dnia zapłaty oraz kosztów procesu.

Sąd Okręgowy w [...] nakazem zapłaty w postępowaniu nakazowym z dnia 18 grudnia 2013 r. nakazał pozwanej G.A., aby zapłaciła na rzecz powódki kwotę 172 101,96 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 16 listopada 2013 r. do dnia zapłaty oraz kwotę 5 769 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

G. A. wniosła zarzut od nakazu zapłaty.

Sąd Okręgowy w [...] wyrokiem z dnia 27 stycznia 2015 r. utrzymał w mocy nakaz. Ustalił, że G. A. była doradcą finansowym w powodowej spółce w okresie od dnia 15 kwietnia 2010 r. do września 2013 r. W dniu 15 kwietnia 2010 r. T.F. Sp. z o.o. z siedzibą w [...] oraz G. A. zawarły umowę o świadczenie usług doradcy finansowego, której przedmiotem było pośredniczenie za wynagrodzeniem przy zawieraniu umów pożyczek z osobami fizycznymi jako pożyczkobiorcami w imieniu i na rzecz powódki, jak również wykonywanie innych usług szczegółowo określonych w punkcie 3 umowy. W punkcie 5.8. umowy zamieszczono zobowiązanie doradcy finansowego do nieprowadzenia ani niepodejmowania w jakiegokolwiek formie w trakcie obowiązywania umowy oraz w okresie 12 miesięcy po zakończeniu jej obowiązywania działalności lub czynności na rzecz podmiotów konkurencyjnych wobec T.F. Sp. z o.o. W punkcie 7.2. umowy strony zastrzegły, że w wypadku naruszenia tego obowiązku doradca finansowy zobowiązuje się do zapłaty kary umownej na rzecz spółki w wysokości stanowiącej równowartość trzykrotności wartości wszystkich zbiorów dokonanych przez doradcę finansowego w trakcie ostatniego kwartału obowiązywania umowy. W celu zabezpieczenia roszczeń wynikających z umowy doradca finansowy miał wystawić weksel własny *in blanco* wraz z deklaracją wekslową (punkt 7.1 umowy). Pozwana w dniu 15 kwietnia 2010 r. podpisała deklarację wekslową oraz wystawiła na rzecz powódki weksel *in blanco* z klauzulą bez protestu. Pozwana według umowy miała

dostęp do bazy danych osobowych klientów powodowej spółki oraz poznała sposoby pozyskiwania klientów. Od dnia 4 lipca 2013 r. pracowała jako doradca finansowy również dla spółki D.Polska Sp. z o.o. z siedzibą w W., której przedmiot działalności jest tożsamy z przedmiotem działalności powódki. Tym działaniem pozwana spowodowała zmniejszenie obrotów powódki. Kontrola przeprowadzona w powodowej spółce potwierdziła, że pozwana, w trakcie łączącej ją umowy z 15 kwietnia 2010 r., zawierała z klientami powódki umowy pożyczki w imieniu i na rzecz D. Polska Sp. z o.o. Dnia 25 września 2013 r. powódka wypowiedziała pozwanej umowę w trybie natychmiastowym. Jako przyczynę wypowiedzenia wskazała nienależyte wykonywanie obowiązków wynikających z umowy o świadczenie usług doradcy finansowego. Powódka uzupełniła weksel na kwotę 172 101,96 zł, która stanowi trzykrotność kwoty 57 367,32 zł odpowiadającej wartości zbiorów dokonanych przez pozwaną od dnia 26 czerwca 2013 r. do dnia 25 września 2013 r.

Sąd Okręgowy przyjął, że pozwana naruszyła postanowienia umowy o zakazie konkurencji. Stwierdził, że twierdzenie pozwanej o braku wiedzy o obowiązującym zakazie konkurencji i niezapoznaniu się z treścią umowy nie może prowadzić do uznania umowy lub jej konkretnych postanowień za nieważne. Nie podzielił zarzutu pozwanej co do sprzeczności z zasadami współzycia społecznego zakazu konkurencji przez okres 12 miesięcy po ustaniu obowiązywania umowy, skoro roszczenie powódki odnosi się do naruszenia tego zakazu w czasie obowiązywania umowy. Uznał, że zastrzeżona w umowie kara umowna nie była rażąco wygórowana.

Pozwana wniosła apelację od wyroku Sądu Okręgowego.

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 23 maja 2016 r. zmienił zaskarżony wyrok w części w ten sposób, że utrzymał w mocy nakaz zapłaty w części nakazującej, aby pozwana zapłaciła powódce kwotę 57 367,32 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 16 listopada 2013 r. do dnia zapłaty, a w pozostałej części nakaz zapłaty uchylił i powództwo oddalił, zasądził od powódki na rzecz pozwanej kwotę 1 208 zł tytułem zwrotu kosztów procesu, nakazał pobrać od powódki na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w [...] kwotę 4 306 zł tytułem opłaty od

zarzutów, od uiszczenia której pozwana była zwolniona, oddalił apelację w pozostałej części, zasądził od powódki na rzecz pozwanej kwotę 902 zł tytułem zwrotu kosztów procesu za drugą instancję, nakazał pobrać od powódki na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w [...] kwotę 5 741 zł tytułem części opłaty od apelacji, od uiszczenia której pozwana była zwolniona. Uznał, że potencjalna szkoda poniesiona przez powódkę, oszacowana najwyżej na kwotę 25 000 zł, pozostaje w rażącej dysproporcji do wysokości zastrzeżonej kary umownej, co przemawia za obniżeniem tej kary na podstawie art. 484 § 2 k.c. do kwoty 57 367,32 zł stanowiącej sumę zbiorów dokonanych przez pozwaną w ostatnim kwartale obowiązywania umowy. Przyjął, że przeciwko dalszemu obniżeniu kary umownej przemawia okoliczność, iż przesłanką uzasadniającą zapłatę kary umownej nie jest szkoda, lecz niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania, za które ponosi odpowiedzialność dłużnik (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2010 r., IV CSK 494/09, OSNC-ZD 2010, nr D, poz. 115). Podkreślił, że - stosownie do art. 483 § 1 k.c. - celem zastrzeżenia kary umownej było wywarcie na dłużniku (pozwanej) presji, aby swoje zobowiązanie wykonał w sposób należyty. Stwierdził, że suma zbiorów dokonanych w ostatnim kwartale obowiązywania umowy pozostaje w odpowiedniej relacji z potencjalną szkodą, jaką mogło powódce wyrządzić naruszenie przez pozwaną zakazu konkurencji. Spostrzegł jednak, że wysokość kary umownej jest niezależna od rozmiarów szkody poniesionej przez wierzyciela (art. 484 § 1 k.c.), a szkoda nie jest przesłanką powstania roszczenia o zapłatę kary umownej, brak jest zatem podstaw do uznania, iż przyjęty w umowie o zakazie konkurencji sposób obliczenia kary umownej jest sprzeczny z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.).

Pozwana wniosła skargę kasacyjną, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w części nakazującej, aby pozwana zapłaciła powódce kwotę 57 367,32 zł i oddalającej apelację w pozostałym zakresie, oraz zarzucając naruszenie prawa materialnego, mianowicie art. 58 § 2 w związku z art. 353¹ i art. 483 § 1 k.c., a także przepisów postępowania, mianowicie art. 378 § 1 w związku z art. 382 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zakaz konkurencji znajduje podstawę ustawową w szczególności w odniesieniu do wspólników spółek osobowych (art. 56 § 2 k.s.h.), członków zarządu spółek kapitałowych (art. 211 § 1 i art. 380 § 1 k.s.h.) oraz członków rady nadzorczej i członków zarządu spółdzielni (art. 56 § 3 pr. spółdz.) Konsekwencją naruszenia wspomnianego zakazu jest odpowiedzialność organizacyjna bądź odszkodowawcza. Zgodnie z art. 101¹ § 1 k.p., w zakresie określonym w odrębnej umowie, pracownik nie może prowadzić działalności konkurencyjnej wobec pracodawcy ani też świadczyć pracy w ramach stosunku pracy lub na innej podstawie na rzecz podmiotu prowadzącego taką działalność. Ustanowienie podobnego zakazu w umowie zlecenia albo w innej umowie o świadczenie usług, do której stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu (art. 750 k.c.), jaką w niniejszej sprawie jest „umowa o świadczenie usług doradcy finansowego”, nie jest sprzeczne ani z ustawą (art. 58 § 1 k.c. - wobec braku wyraźnego zakazu ustawowego), ani z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.). Wymaga natomiast rozważania, czy w takiej umowie jest dopuszczalne zastrzeżenie kary umownej. Według art. 101¹ § 2 k.p., pracodawca, który poniósł szkodę wskutek naruszenia przez pracownika zakazu konkurencji przewidzianego w umowie, może dochodzić od pracownika wyrównania tej szkody na zasadach określonych w przepisach rozdziału I w dziale piątym („Odpowiedzialność pracownika za szkodę wyrządzoną pracodawcy” - art. 114 i nast. k.p.). W orzecznictwie Sądu Najwyższego jednolicie przyjmuje się, że zastrzeżenie kary umownej w umowie zawieranej przez pracodawcę z byłym pracownikiem jest dopuszczalne w szczególnej sytuacji określonej w art. 101² § 2 k.p., gdy były pracownik miał dostęp do szczególnie ważnych informacji, których ujawnienie mogłoby narazić pracodawcę na szkodę (wyroki z dnia 27 stycznia 2004 r., I PK 222/03, niepubl., z dnia 4 lipca 2007 r., OSNP 2008, nr 15-16, poz. 223, z dnia 7 czerwca 2011 r., II PK 327/10, OSNP 2012, nr 13-14, poz. 173 i z dnia 15 września 2015 r., niepubl.). Nie ma natomiast przeszkód, aby podobne zastrzeżenie wprowadzić w umowie o świadczenie usług doradcy finansowego, zwłaszcza, że motywy takiego zastrzeżenia byłyby w rozważanej sytuacji podobne (dostęp do szczególnie ważnych informacji). Trudno też byłoby przyjąć, aby zastrzeżenie kary umownej

pozostawało w sprzeczności z zasadami współzycia społecznego (zob. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2013 r., V CSK 30/13, niepubl.).

W niniejszej sprawie postanowienie punktu 7.2 umowy z dnia 15 kwietnia 2010 r. w związku z postanowieniem punktu 5.8 tej umowy pozostaje jednak w sprzeczności z zasadami współzycia społecznego i jako takie jest nieważne (art. 58 § 2 i 3 k.c.). Świadczą o tym dwie okoliczności. Po pierwsze, budzi zasadnicze wątpliwości określenie wysokości kary umownej jako równowartości trzykrotnej wartości wszystkich zbiorów dokonanych przez doradcę finansowego w trakcie ostatniego kwartału obowiązywania umowy (punkt 7.2 zdanie pierwsze umowy). Jest to rozwiązanie absurdalne, skoro wysokość kary umownej trzykrotnie wzrasta w wypadku każdej zbiórki dokonanej przez pozwaną na rzecz powódki. Jest to zatem kara za to, że pozwana, mimo prowadzenia działalności konkurencyjnej na rzecz innego podmiotu, nadal dokonuje wielu zbiorów dla powódki. Gdyby zaś pozwana w objętym postanowieniem umowy okresie nie dokonała żadnej zbiórki dla powódki, to kara umowna paradoksalnie wynosiłaby zero złotych. Po drugie, zastrzeżona kara umowna jest zupełnie nieadekwatna do wysokości potencjalnej szkody poniesionej przez powódkę, z wyjątkiem sytuacji, gdy „wartość kary umownej jest niższa od poniesionej przez spółkę szkody rzeczywistej” i wtedy „spółce przysługuje prawo do żądania odszkodowania uzupełniającego na zasadach ogólnych kodeksu cywilnego” (punkt 7.2 zdanie drugie umowy). Przyjęcie takiego rozwiązania z pewnością nie mieści się w granicach swobody umów (art. 353¹ k.c.).

Zarzuty naruszenia prawa materialnego, mianowicie art. 58 § 2 k.c. w związku z art. 353 i art. 483 § 1 k.c. okazały się zatem uzasadnione. Podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 378 § 1 w związku z art. 382 k.p.c. jest natomiast wtórny w stosunku do zarzutu naruszenia art. 58 § 2 k.c.

Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

